

Kdo byl akademický malíř Emil Holárek?

■ Byl' hoch povahy kontemplantivní, více pozorující než hovorný

Sledujeme-li Holárkovskou literaturu, zjistíme, že zhodnocující uměleckohistorická monografie o něm a o jeho díle chybí. Přesto by si ji svým dílem zasloužil.

■ První ateliér měl kreslíř pod lavicí

Emil Holárek se narodil 26. ledna 1867. V Lounech chodil také do školy, kde serou 1881 v poslední třídě měšťanské školy sešly tři osobnosti české kultury - stavitel chrámu svatovítského Kamil Hilbert, vynikající varhanní virtuosa a skladatel chrámové hudby, profesor Eduard Tregler a budoucí akademický malíř Emil Holárek.

Vzdělávání na pražské Akademii i studijní pobyt v cizině nadanému kreslíři umožnilo stipendium Města Loun, respektive Městské spořitelny, ve výši 200 zlatých. Ředitel gymnázia Josef Běhounek vzpomíná: „Holárek... byl hoch povahy kontemplantivní, více pozorující než hovorný. Tento znak jeho povahy se stupňoval věkem. Ve třetí třídě měšťanky, kde jsem tehdy učil počtům a kreslení, stávalo se, že při počtech pracoval víc pod lavicí než na ní. A když jsem blížil pátral po této jeho „podzemní“ práci, objevil jsem pod lavicí miniaturní malířský ateliér. Část jsem beze slova skonfiskoval. Byl to kapesní náčrtník s velkou řadou mistrovsky provedených perokresb, představujících významnější objekty z Loun a okolí, které v době mimoškolní dle skutečnosti načrtával a pak dle možnosti dokončoval. Protože zajisté zvědavě pozoroval, jak se zájmem ty kresby prohlížím.

Usoudil asi také, že věc je na dobré cestě. Ještě týž den jsem učinil první kroky. Jednalo se o to, aby mohl vstoupit na Uměleckou akademii a tam svoje vrozené schopnosti dále rozvinouti. Ale k tomu bylo potřeba finančních prostředků a těch zatím nebylo. Jeho otec, jehož majetkové poměry nebyly takové, abychom mohl syna několik roků na studiích vydržovat, prohlásil již dříve, že jej dá vyučiti malířství pokojů.

Finanční prostředky byly na obzoru, když se kresby se dostaly do rukou tehdejšího starosty města, advokáta doktora Kamila Hilberta, u něhož vzbudily opravdový údiv. Brzy potom pozval Holárka k sobě domů a podrobil ho zkoušce. Pověsil na stěnu pár koroptví, které Holárek v jeho přítomnosti namaloval. Úkolo se mladík zhostil zdárně. Vlivem doktora Hilberta dostalo se Holárkovi stipendia a tím byla jeho touha po malířském umění splněna.

■ Patří do generace obnovitelů české kresby

Na pražské Akademii se stal žákem profesora Sequense, jeho duchovním učitelem byl profesor Max Pirner. Snažil se cítit do vloh svých žáků, nedusil jejich rozlet dogmaty a snažil se rozvíjet jejich talenty a ducha výklady o literatuře, poezii a filosofii. Holárek patří nesporně do generace obnovitelů české kresby a drobné grafiky,

činných na přelomu století, jimiž byli vedle Maxe Švabinského Karel Hlaváček a autoři okruhu Moderní revue - Jan Preisler, Viktor Preissig, František Bílek a další. Kultivovanou kresbou, přirovnávanou v Německu k pracím Maxe Klingera, se Holárek stavěl proti nastupujícímu 'art pour l'artismu, secesii a modernímu umění na počátku 20. století vůbec.

■ Malíř pranýřoval sociální poměry

Holárkovu tvorbu ovládal čím dál pesimističtější až sarkastický životní názor. Do vyčerpání se věnoval kritice sociálních a politických poměrů společnosti, obzvláště Rakouska. Nesporně největším, co po Holárkovi jako odkaz v českém výtvarném umění zůstává, jsou jeho kreslířské cykly, které tehdy soustředily na Holárka pozornost veřejnosti a její obdiv pro svůj sociální, protiklerikální a protiválečný obsah. Originály kresb byly údajně vystaveny v Rudolfinu, Holárek se v cyklech vyjadřuje po způsobu Maxe Pirnera v alegoriích. Jeho celoživotní dílo, k němuž se po celé léta vracel, překresloval, rozšiřoval, měnil techniky a snažil se dosáhnout co nejpřesvědčivějšího dojmu, je Reflexe z katechismu. Prvé vydání v roce 1895 vzbudilo rozruch i zájem o autora. Emil Holárek se stal rázem populárním, slavným. Dílo vyšlo v řadě nákladů. Holárek je rozšiřoval a doplňoval.

■ Cykly kresb z počátku dvacátého století

V roce 1901 vydává Holárek cyklus kresb Noc, který má hluboký so-

ciální podtext. V něm konfrontuje svět a každodenní život bohatých a chudých. Neskryvá, na čí straně jsou jeho sympatie. V roce 1906 vydává veřejnosti cyklus Válka, v němž patrná reminiscence Holárkovy zjitřené duše na masakr války rusko-japonské v roce 1905 a zdrcující porážku ruského cara i ruské říše. Dalším z cyklů je soubor Sen o desíti listech k básnímu Jaroslavu Vrchlickému, vydaný roku 1901. Holárek byl především kreslíř a grafik, i když o jeho grafické tvorbě jsme velmi kuse informováni ze vzpomínky profesora Maříka. Píše v ní, že v Holárkově ateliéru bylo po jeho smrti velké množství měděných desek a on sám si zakoupil od dědiců satýrku pro tisk z hloubky, na níž pak po celý zbytek života tiskl své grafické listy.

■ Na sklonku života c. k. poručíkem

Smutnou kapitolou Holárkova života je jeho účast v první světové válce. A právě o ní se zmiňuje otevřeně odborný učitel Sottner v roce 1931: „Roku 1916 nastupuje již téměř padesátník Holárek vojenskou službu v Chomutově. Očekávalo by se, že co vyslovil svými kresbami, splní svým životem. Ale dochází k úplné proměně, která v očích jeho vrstevníků stíní jeho památku: stává se kadetem a záhy je na jeho límci zlatá výložka c. k. poručíka. Několik dní před převratem je vyznamenán zlatým záslužným křížem... Přátelé se od něj odvracejí, je zván odpadlíkem, avšak současně odchází

Při prohlížení archivu rodiny Klobásů objevila Daniela Klobásová velvzácnu portrétní fotografii lounského rodáka a čestného občana města, akademického malíře Emila Holárka.

s podlomným zdravím, aniž mohl cokoliv vysvětlit nebo se očistit.“ Emil Holárek umírá 26. února 1919 v Lounech (podle Roubala 28. února v sanatoriu v Podolí u Prahy).

Za účasti takřka všech obyvatel města a řady řečníků je pohřben na Novém

hřbitově vedle svého přítele doktora E. Purkyně. Tím vzdali Louňané poslední poctu svému velkému, byť v životě rozporuplnému rodákovi.

(Z přednášky Vratislava Jandy, kterou přednesl roku 2004 na setkání lounských rodáků v Praze)

Pojďte s námi za betlémy

V čase adventu kroky mnohých z nás vedou k betlému - jesličkám, V dnešní uspěchané době je krásné zastavit se a podívat, na mnohdy úchvatně vytvořené a výpravně uspořádané něm divadlo představující právě narození Ježíška zahrabaného dechem oslíka a volka, u jehož kolébky stojí Marie a Josef a k němuž míří zástupy darovníků v jejichž čele kráčí tři králové. Již po staletí je betlém jedním ze symbolů vánočního času, ale nebývalo tomu vždy.

■ Jak to vše začalo

Vyobrazení Narození Páně se objevilo před mnoha stoletími. Mezi nejstarší dochované se považuje kamenný reliéf pocházející z období kolem roku 400 našeho letopočtu, na němž je vyobrazen Ježíšek s volkem a oslíkem. Postavy Ježíšových rodičů, sv. Tří králů či darovníků se do výtvarného ztvárnění Narození Páně dostaly později. Příkladem může být mozaika zobrazující klanění sv. Tří králů v římském chrámu Santa Maria Maggiore. A právě pro tento kostel vznikla v roce 1291 kolekce postav vysokých 70 až 80 centimetrů představující Ježíška, Marii, Josefa, obě zvířátka a tři krále - první z předchůdců dnešních betlémů.

dílo pak navázali de Berlaymontovi jezuitští bratři, kteří kolem roku 1560 na mnoha místech Evropy, mnohde poprvé, postavili betlémy.

V Čechách se tak stalo v Praze v kostele sv. Klimenta na Starém Městě Pražském. Novinka se v Čechách ujala velmi rychle a postupně se z Prahy šířila, což dokládá zpráva z roku 1569 z Olomouce a z roku 1580 z Litomyšle.

Podoby nejstarších betlémů z českých zemí neznáme. Vinu na tom nese především Josef II. a jeho reformy z roku 1782, na jejichž základě nesměly být v kostelech betlémy vystavovány, protože podle panovníka byl tento „způsob připomenutí Kristova narození církve nedůstojný

že je o produkt zájem, začali betlémy vyrábět na prodej.

Nejprve se objevovaly betlémy vyrobené z dřeva. Později byly z jiných materiálů jako například papíru, vosku, pálené hlíny či „chlebového těsta“. S dobou se měnila i podoba figur i pojetí betlémské krajiny. Od prvotního kopírování původních církevních vzorů majících podobu spíše orientální, se postupně díla lidových betlemářů stávala pestřejší a barvitější. Na místo orientálních motivů se objevovaly náměty z okolí tvůrců (lidová architektura, venkovské oblečení, česká krajina) někdy byl dokonce celý betlémský výjev přenesen do zasněžené vánoční krajiny. Postupně se lidové betlemářství

stojící u něhož zamění za Marii mající malého Ježíška na klíně. Postavy pastýřů vystřídají v betlémské krajině sv. Tři králové a jejich mnohdy honosný doprovod. Anděla, umístěného nad chlévem, vystřídá kometa, která sv. Tři krále k Ježíškovi dovedla. Vše končí 2. února (na Hromnice), kdy se zpravidla betlémy ukládají.

■ Krása papírových betlémů

Lidové betlemářství ovlivnilo v devatenáctém století různé vrstvy společnosti natolik, že se jesličky objevovaly jak v komnatách zámků či pokojích zámožných měšťanů, tak i v chaloupkách prostých lidí. Produkce betlémů z různých materiálů, různých velikostí a provedení byla značná. Nezruční zájemce o jesličky měl možnost nakoupit si jak celý již hotový betlém, tak jednotlivé postavy. Tak tomu bylo především v první čtvrtině devatenáctého století až do chvíle, kdy se objevily v prodeji první jesličkové archy. Předtíštěné papírové archy nabídl milovníkům betlémů novou tvář. Při vystřihování jednotlivých postavicek a jejich vybarvování (první jesličkové archy nebyly kolorovány) mohl i méně zručný betlemář použít svou fantazii a betlém si částečně vytvořit podle svých představ.

První tištěné jesličkové archy se v českých zemích začaly objevovat někdy v druhé polovině osmnáctého století, zpočátku výrobky německých tiskařských dílen. Postupně se však v prodeji objevily archy tištěné pražskými a posléze i mimopražskými tiskaři.

Na nejstarších archích jsou vytištěny postavy a krajiny orientálního rázu. Jen velmi pomalu se na archové betlémy dostávaly motivy objevující se již předtím v betlémech lidových betlemářů - česká zasněžená krajina, lidové oblečení a motivy z běžného života.

Zlomem v pojetí jesličkových archů v Čechách byl betlém Mikoláše Aleše (1852 - 1913). V jeho pojetí se Ježíšek narodil v zasněžené české krajině, již dominuje město obhnané hradbami. Darovníci, a nejen oni, jsou oblečení v lidové kroje či v tehdy běžné odění.

Dalším autorem jesličkových archů (první vydání v roce 1919), který se zapsal do podvědomí mnoha generací těch, kteří každé Vánoce jeho betlém stavěli, byl Josef Lada (1887 - 1957). I on umístil své pojetí Narození Páně do zasněžené české krajiny, kde postavy jsou typicky ladovské.

Ještě jeden vystřihovací papírový betlém byl symbolem a vzorem následovníky. Opět je zde krajina typicky česká, zasněžená, s dominantou Pražského hradu v pozadí. Autorem dnes již zapomenutého betlémů z roku 1916 byl Josef Wenig (1885 - 1939).

Své místo mezi jesličkovými archy mají také reklamní betlémy, jejichž dobrou největší slávou bylo období mezi

světovými válkami. Mnoho firem té doby nechávalo tisknout jesličkové archy, přičemž některé z nich i dnes mají své kouzlo. Vzpomeňme například reklamní archy Kolínské cikorky a nebo reklamní jesličkové archy na mydlo firmy Otta Rakovník.

■ Stálý lounský betlém

V čase adventu nímžemožné prohlédnout si jesličky na mnoha místech. Leckde si můžeme prohlédnout betlém vystavený po celý rok, například i ve věži lounského chrámu.

Lounský betlém, obsahující 26 lidských postavicek a 15 figurek zvířat, spojuje dva betlémy různého stáří a původu. Dá se taksoudit podle velikosti a výtvarného pojetí postav. Jak píše Alena Ptáčková v časopise Betlémy a betlemáři (v dubnu 2004) starší soubor figurek (výška 25 - 30 cm), pochází z přelomu 18. a 19. století. Menší a výtvarně méně zdařilé postaviceky jsou mladší.

■ Nejslavnější české betlémy

Milovníci jesliček a betlémů naleznou v Čechách několik míst, kde je možné setkat se betlémy po celý rok. V první řadě je to Muzeum betlémů v Třebchovicích pod Orebem, v němž je k vidění jedinečný Proboštův betlém. Mechanický, pohyblivý betlém, jehož rozměry jsou 7 x 3,2 x 2,7 metru, obsahuje tři sta většinou pohyblivých figurek. Muzeum v Třebchovicích nevystavuje jen tento betlém. V každoročně obměňované expozici je možno prohlédnout si jak historické betlémy, tak i práce současných betlemářů.

Celoročně přístupné muzeum betlémů naleznete v podhradí Karlštejna na ploše více jak tři sta metrů čtverečních. K vidění je na padesát betlémů včetně pohyblivého s čtyřiceti šesti figurami Karlštejnského královského betlému. Stálou výstavu betlémů vybudovali členové královodvorské regionální pobočky Českého sdružení přátel betlémů ve Dvoře králové.

■ Největší mechanický betlém světa

Pokud budeme putovat za mechanickými betlémy v Čechách, neměli bychom zapomenout na Muzeum v Jindřichově Hradci. Zde je vystaven betlém zapsaný v Guinnessově knize rekordů jako největší mechanický betlém na světě. Jedná se o jesličky Tomáše Krýzla (1838 - 1918) z roku 1900 mající 1398 figurek z nichž 133 je pohyblivých. Spolu s Krýzlovými jesličkami si může návštěvník jindřichoradeckého muzea prohlédnout i menší Steinocherův mechanický betlém.

Rozměrný je Frýdlantský mechanický betlém, jehož autor Gustav Simon (1873-1953), jej konstruoval a sestavoval celých šedesát let. Betlém má 130 pohyblivých postav osob a zvířat a 50 figur statických.

V Jilemnicích v Orlických horách je možné prohlédnout si hned dva

mechanické betlémy. V místním muzeu je to betlém Metelkův (1883 - 1913), který je považován za mechanicky nejdokonalejší mezi českými pohyblivými betlémy. Druhým betlémem v Jilemnicích je Vodsedálkův mechanický betlém, který s hrdosťmi návštěvníkům předvede dědic tohoto obdivuhodného díla.

Na závěr ještě jeden, současný. V budově farního úřadu Církve československé husitské v Hradci Králové je možno navštívit výstavu Juračkovy keramické pohyblivé betlémy. Tříterakní si může prohlédnout při keramické betlémy, přičemž dva menší mají podobu orloje a třetí, největší, naproti tomu navazuje na tradiční betlemářské tradice. Dalším je Matouškův betlém z Lomnice nad Popelkou či Frintův betlém, jež vlastní skanzen Vysočina na Veselém kopci u Hlinska.

■ Betlémy na internetu

Další a další betlémy bychom v Čechách mohli zhlédnout. Jak se o jejich existenci dozvědět? Největším zdrojem informací je internetová síť.

Webové stránky Českého sdružení přátel betlémů naleznete na adrese <http://www.sdruzeniбетlemaru.cz/>. Královodvorská pobočka zmíněného sdružení má své internetové stránky na adrese <http://бетlemari.hyperlink.cz>. Třebchovický betlém pak naleznete na stránkách www.бетlem.cz. Krýzlový jesličky mají své místo na adrese www.muzeum.esnet.cz/kryzlovjесlicky.htm. Stálá výstava třebských betlémů v muzeu Vysočina v Třebíči je prezentována na adrese www.zmm.cz/expozice/бетlem.html. Na závěr krátkého článku ještě adresa internetových stránek věnovaných betlému, který ještě zminěn nebyl. Ato Braunova betlému vytesaného do skály nedaleko zámku Kuks: www.novyles.cz

Tim končí naše putování za betlémy. A až budeme v čase adventním stavět ten svůj betlém, přejme si, tak jak je napsáno na stuze, kterou drží anděl nad chlévem - místem narození Ježíška - Sláva na výsostech Bohu a pokoj lidem dobré vůle.

■ Závěrem

Betlemářství má v Čechách velké tradici, dá se předpokládat, že i na Lounsku. Jenže zprávy o tom je poskromnu. Proto vlastně-li historický betlém či znáte jakékoli informace o betlémech a betlemářích na Lounsku, buďte tak laskaví a sdělte mi ji. Napište do redakce Svobodného hlasu či na níže uvedenou E-mailovou adresu. Uvítám též informace o chrámových betlémech jesličkách či o betlémech vyrobených vsoučasnosti. Současná betlemářská tvorba bude jednou historickým faktem a pokud nebude zaznamenána, zmizí jako ty, po kterých dnes mnohdy marně pátráme.

Jaromír Tlustý
tlusty@seznam.cz

Pokud však budeme hledat podnět, který přivedl umělce k nápadu scénicky ztvárnit Narození Páně, lze jej spatřit ve výjevu sestaveném v roce 1223 italským mnichem a básníkem Františkem z Assisi. Ten na hoře, nedaleko Greccia v italské Umbrii, postavil jesličky a přivedl k nim oslíka a volka. U této scény se sloužila i půlnoční mše.

Mysterium scénického ztvárnění Narození Páně se již ve třináctém století začalo prosazovat po celé Itálii. Kouzlo jesliček proniklo i do západní Evropy a to především do německomluvicích zemí, později i do frankofonních oblastí a Španělska.

■ Jesličky v Čechách

První zprávy o jesličkách v Čechách jsou z třetí čtvrtiny šestnáctého století (1560 či 1562) a souvisí s působením řádů Jezuitů v českých zemích. První vystavení betlémů v Čechách má však širší souvislosti s jednáním koncilu v Tridentu. Zde bylo, mimo jiné, jednáno o výtvarné podobě betlémů. Na příkaz tohoto koncilu navázal jezuita Philip de Berlaymont, který ve svém spisě detailně rozebral podobu a smysl vystavených betlémů. Na toto

a přímo dětský“. Z období před zmíněnou reformou se dochovalo jen málo betlémů či torz. Ojedinele přečkaly postavy v životní velikosti mající pohyblivou hlavu i končetiny. Tyto postavy bývají oblékány do skutečných šatů odrážejících módu tehdejší doby.

Ve větším počtu se dochovaly soubory či torza betlémů sestavených z jednotlivých postav malovaných na dřevěných deskách vysokých od 80 centimetrů do životní velikosti, většinou představujících svatou Rodinu a sv. Tři krále. A právě tyto betlémy se staly inspirací pro lidové tvůrce betlémů, kteří převzali betlemářskou tradici po vykázání betlému z církevní půdy. Josefovy reformy totiž napomohly ke vzniku zajímavého fenoménu Čech, Moravy a Slezska - lidového betlemářství.

Jelikož bylo scénické vyobrazení Narození Páně mezilidovími oblíbeným prvkem adventního času, není divu, že mnozí zdatní řemeslníci si po vzoru kostelních betlémů vytvořili své jesličky a betlémy poté, co ty byly z kostelů vykázány, pro potěchu svou i jiných. Mnozí pak, po zjištění

prosazovalo po celém území českých zemí, nejvíce však v příhraničních oblastech.

Na začátku devatenáctého století začala postupně lidová tvorba, mající za cíl postaviti sobě přátelům jesličky pro potěchu, dostávat novou podobu. Mnozí zruční řezbáři, a nejen oni, začali produkovat betlémy (i části) na prodej.

■ I betlémy mají svůj řád

V devatenáctém století se postupně dostávalo jesličkám a betlémům řádu v uspořádání scény Narození páně či rozestavení jednotlivých postav. Pravidla to byla nepsaná, ale i tak se dochovala a v malých obměnách platí dodnes. Stavba započne, podle velikosti jesliček, většinou dva týdny před Vánoce. Zprvu je postavena krajina a umístěny postavy pastýřů a jejich stáda ovcí. O Štědrém dni je do chléva umístěn Josef s Marií a Ježíšek v jesličkách. A samozřejmě oslík, s volkem. Od tohoto okamžiku jsou každým dnem přidávány nové postavy, které nesoucí Ježíškovi dárky - darovníci. Tak je tomu až do 6. ledna (den sv. Tří králů), kdy se postava Ježíška ležícího v jesličkách a Marie